

DE BEEGDERHEIDE: LANDSCHAP VAN HEIDE EN VENNEN

J.T. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne

G. van der Mast, Annendalerweg 27d, 6105 AR Maria-hoop

De Beegderheide is het laatste grote heidegebied in Midden-Limburg ten westen van de Maas. De heide is ook in deze regio rond de dorpen Beegden, Heel, Horn en Baexem eeuwenlang gewaardeerd als gemeenschappelijke weidegrond voor het vee (SCHREURS, 1996).

In 1995 is door ons een vegetatiekartering in het gebied uitgevoerd. We beperken ons in deze bijdrage tot een beschrijving van de vegetaties van de droge en natte heiden en de vennen. Besloten wordt met een aantal beheersrichtlijnen die ons inziens noodzakelijk zijn om het thans nog waardevolle heidelandschap van de Beegderheide te behouden. Tevens gelden deze richtlijnen voor de door ons als potentieel waardevol beoordeelde terreingedeelten.

HET LANDSCHAP

De Beegderheide ligt in de Roerdalslenk, een noordwest-zuidoost verlopend dalingsgebied. In het zuidwesten wordt de Roerdalslenk begrensd door de Feldbissbreuk, in

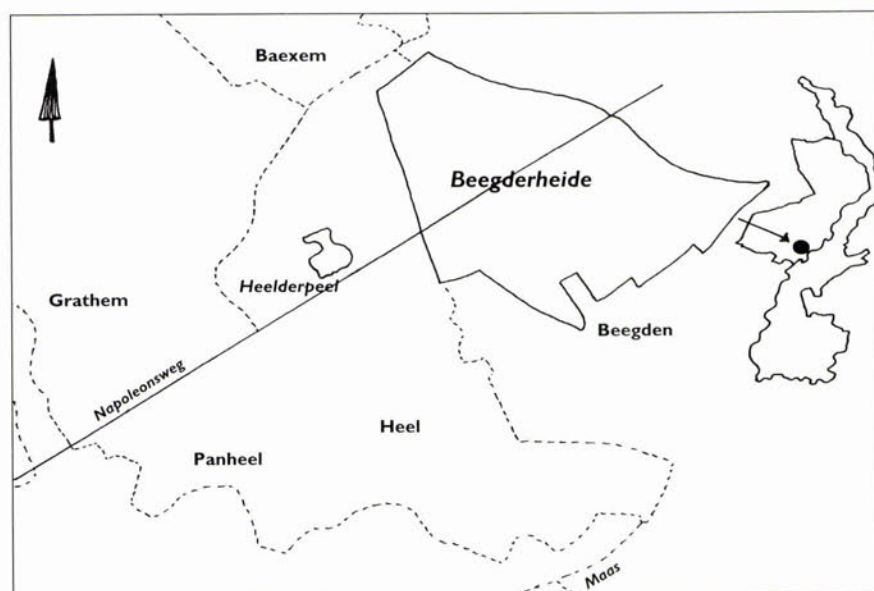
het noordoosten door de Peelrandbreuk. Het gebied dat we thans aanduiden als Beegderheide is ongeveer 200 hectare groot en als een reliëfrij restant van een rivierduinencomplex ontstaan in het Weichseliën (figuur 1). Volgens de STICHTING VOOR BODEMKARTERING (1972) komen in de Beegderheide

podzolgronden en kalkloze zandgronden voor. Ten noordwesten van de Napoleonsweg liggen voornamelijk podzolgronden. Het merendeel van de Beegderheide bestaat echter uit kalkloze zandgronden. (duinvaag- en vorstvaaggronden).

Ten zuiden van de Napoleonsweg liggen reliëfrijke hoogopgestoven heuvels en diep uitgestoven laagten van het type duinvaaggronden die eveneens als ruggen en koppen in het landschap te herkennen zijn.

De Beegderheide geniet bekendheid vanwege het grote aantal vennen (32 stuks), waarvan het merendeel ten noorden van de Napoleonsweg ligt. Deze vennen zijn door hun geïsoleerde ligging voor hun watervoorziening hoofdzakelijk afhankelijk van de directe toevoer van regenwater. Rondom deze vennen bevinden zich restanten van droge en natte heide. Het grootste deel van de stuifzandruggen en koppen is helaas in het verleden ingeplant met dennen. Alleen in het zuidelijk deel van het gebied is nog een kleine oppervlakte stuifzand overgebleven. Een zeer ingrijpende aanslag op de Beegderheide werd gepleegd door de aanleg van de auto-weg A68. Zo werd voor deze weg een gedeelte van het waardevolle vennengebied opgeofferd. Het hoogste stuifduin (42 meter NAP, de Franse berg) werd er voor afgegraven. Door het uitgraven van het wegentrajec werden waterkerende leemlagen doorbroken, waardoor sommige vennen verdroogden. Andere aantastingen die het oorspronkelijke heide- en vennengebied niet ongemoeid lieten, waren de bouw van een waterpompstation, het gebruik als militair oefenterrein, de ontgrinding in het Maasdal en een tot voor kort bijna onbeperkte recreatieve druk van kampeersers, crossers, ruiters en joggers.

Gelukkig heeft de gemeente Heel de recreatieve druk via regelgeving aan banden gelegd en zal de huur van een deel van de Beegderheide als militair oefenterrein in 1999 worden beëindigd.

FIGUUR 1. Ligging van de Beegderheide.

DE VEGETATIE VAN VENNEN EN VENOEVERS

De in 1995 aangetroffen vegetaties in en langs de vennen behoren in hoofdzaak tot drie klassen: de Oeverkruid klasse (Littorelletea), de klasse der hoogveenslenken (Scheuchzerietea) en natte heiden (Oxycocco-Sphagnetea). Ten gevolge van eutrofiëring, verdroging, verzuring en versnippering zijn de vegetaties behorende tot bovengenoemde klassen in de Beegderheide floristisch sterk aangetast. Op veel plaatsen zijn deze gemeenschappen floristisch sterk verarmd en thans in het studiegebied hoofdzakelijk aanwezig in de vorm van romp- en/of derivaatgemeenschappen (SCHAMINÉE *et al.*, 1995). In het kort worden de drie klassen achtereenvolgens besproken (zie figuur 3).

OEVERKRUID-KLASSE: LITTORELLETEA (tabel I)

De plantengemeenschappen van deze klasse komen voor in ondiepe wateren. Het zijn vegetaties die de voorkeur geven aan een minerale bodem, zonder veen of slib. Ze hebben een pionierskarakter (WESTHOFF & DEN HELD, 1969; SCHAMINÉE *et al.*, 1995). In de Beegderheide behoort tot bovengenoemde klasse het Verbond van de Waternavel en Stijve moerasweegbree (*Hydrocotylo-Baldellion*). Het betreft thans een sterk verarmde gemeenschap namelijk de rompgemeenschap van Veelstengelige waterbies en Veenmos (RG *Eleocharis multicaulis*-*Sphagnum* [Littorelletea/Scheuchzerietea]). Deze rompgemeenschap, die langs de oevers van enkele vennen werd aangetroffen, is kenmerkend voor verzuurde vennen met ophoping van organisch materiaal. De kenmerkende soort in deze soortenarme vegetatie is de Veelstengelige waterbies (*Eleocharis multicaulis*), begeleid door Waterveenmos (*Sphagnum cuspidatum*). Moerashertshooi (*Hypericum elodes*) werd in 1995 niet meer gevonden.

KLASSE DER HOOGVEENSLENKEN: SCHEUCHZERIETEA (tabel I)

Tot deze klasse behoren soortenarme verlandingsvegetaties van slenken of natte delen van venoevers. In de Beegderheide zijn twee

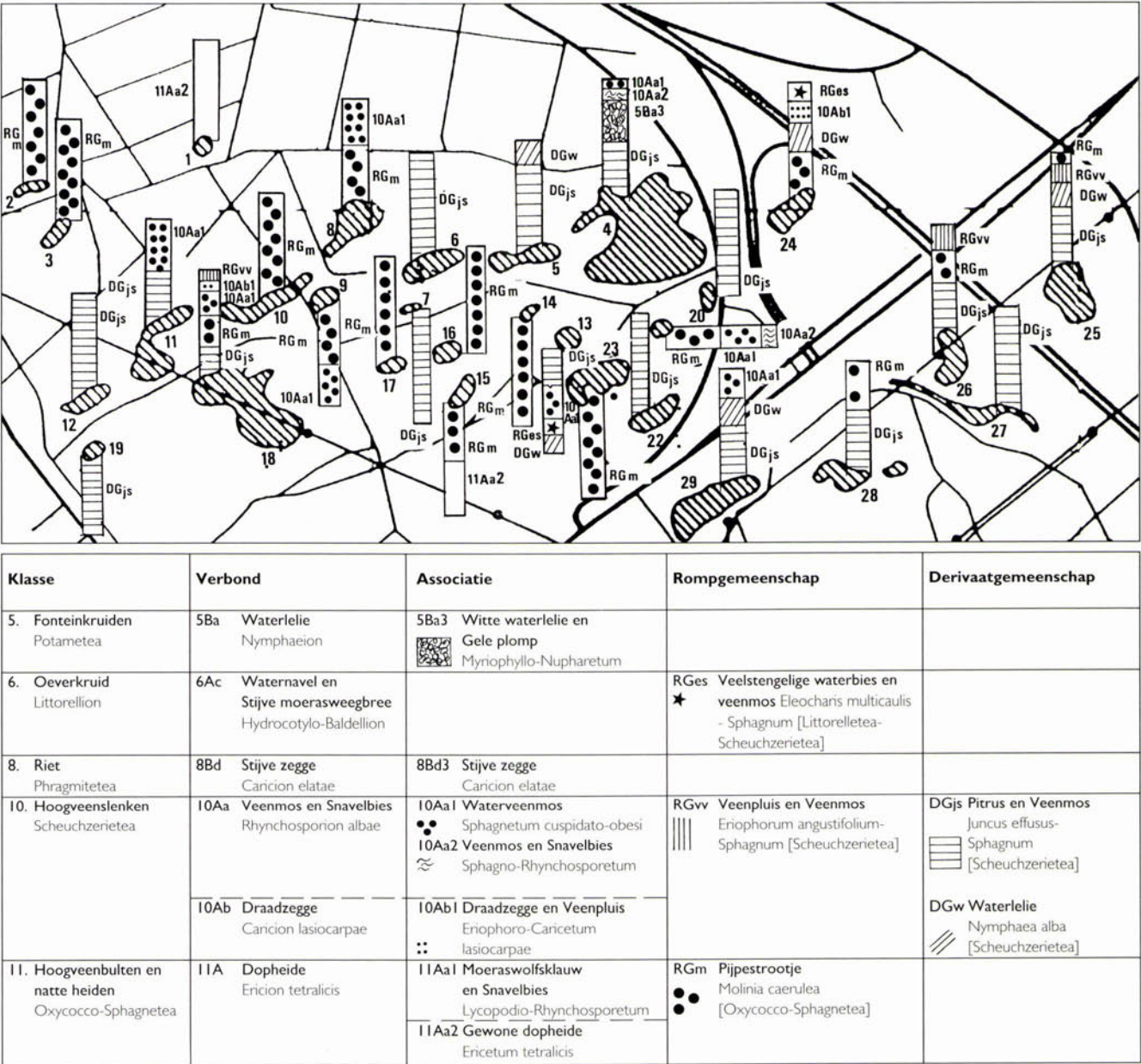
FIGUUR 2. *Sphagno-Rhynchosporium* in het Beegderveen. Juli 1982. Op de drijftillen van veenmos zijn de witte aartjes van Witte snavelbies goed herkenbaar (foto: J. Hermans).

verbonden te onderscheiden: het Verbond van Veenmos en Snavelbies (*Rhynchosporion albae*) en het Draadzeggeverbond (*Caricion lasiocarpae*).

Van het eerstgenoemde verbond komt in de Beegderheide de Waterveenmos-associatie (*Sphagnetum cuspidato-obesi*) en de Associatie van Veenmos en Snavelbies (*Sphagno-*

TABEL I. Vegetatieopnamen van natte heiden en venoevers op de Beegderheide. 1 en 2: RG. *Eleocharis multicaulis*-*Sphagnum* [Littorelletea/Scheuchzerietea]; 3: *Sphagnetum cuspidato-obesi*; 4: *Eriophoro-Caricetum lasiocarpae*; 5: *Sphagno-Rhynchosporium*; 6: *Lycopodio-Rhynchosporium*; 7: *Ericetum tetralicis*.

Opnamenummer	1	2	3	4	5	6	7
Oppervlak (m)	4	5	4	2	1	10	40
Bedekking kruidlaag(%)	30	20	10	15	10	60	90
Hoogte kruidlaag (cm)	5/40	20/30	-	40/100	5/20	5/100	20/100
Bedekking moslaag(%)	70	100	100	100	100	-	≤ 5
Aantal soorten	6	5	2	4	3	10	7
<i>Eleocharis multicaulis</i>	2a	2m	.	.	.	.	.
<i>Juncus bulbosus</i>	1	.	.	2a	.	+	.
<i>Eriophorum angustifolium</i>	.	+	.	2a	.	.	.
<i>Molinia caerulea</i>	+	.	.	.	.	2b	2b
<i>Agrostis canina</i>	2b	.	.	.	.	.	+
<i>Hydrocotyle vulgaris</i>	+	.	.	.	.	.	.
<i>Juncus effusus</i>	.	+	.	.	.	+	.
<i>Nymphaea alba</i>	.	1	.	.	.	.	.
<i>Utricularia minor</i>	.	.	2a	.	.	.	.
<i>Carex lasiocarpa</i>	.	.	.	+	.	.	.
<i>Rhynchospora fusca</i>	.	.	.	2a	.	.	.
<i>Drosera rotundifolia</i>	.	.	.	.	2a	.	.
<i>Erica tetralix</i>	.	.	.	.	.	2a	3
<i>Calluna vulgaris</i>	.	.	.	.	.	+	1
<i>Rhynchospora fusca</i>	.	.	.	.	.	2m	.
<i>Lycopodium inundatum</i>	.	.	.	.	.	1	.
<i>Drosera intermedia</i>	.	.	.	.	.	2a	.
<i>Scirpus cespitosus</i>	.	.	.	.	.	+	.
<i>Carex nigra</i>	.	.	.	.	.	+	.
<i>Gentiana pneumonanthe</i>	.	.	.	.	.	.	+
<i>Pinus sylvestris</i> (juv.)	.	.	.	.	.	.	+
<i>Sphagnum cuspidatum</i>	4	5	5	5	.	.	.
<i>Sphagnum recurvum</i>	.	.	.	.	5	.	.
<i>Campylopus spec.</i>	.	.	.	.	.	.	+

FIGUUR 3. Overzicht van de gevonden en onderscheiden vegetaties van het vennengebied in de Beegderheide ten noorden van de Napoleonsweg. Per staafje van 10 mm is volgens Tansley aangegeven welk(e) vegetatie-type(n) domineert/domineren.

Rhynchosporium) voor. Tot de kenmerken-
de soorten van de Waterveenmos-associatie
behoren de Veenmossen *Sphagnum cus-*
pidatum en *Sphagnum denticulatum*. Andere
frequent aanwezige soorten zijn Knolrus
(*Juncus bulbosus*) en Klein blaasjeskruid (*Utri-*
cularia minor). De Waterveenmos-associatie
is nog bij acht vennen aangetroffen. De As-
sociatie van Veenmos en Snavelbies met als
kenmerkende soorten Ronde zonnedauw
(*Drosera rotundifolia*) en Witte snavelbies
(*Rhynchospora alba*) is in het gebied zeer ach-
teruit gegaan en nog slechts fragmentarisch
aanwezig. Alleen bij het Ronde ven is dit type
in 1995 nog aangetroffen.
De fraai ontwikkelde vegetaties van het

Sphagno-Rhynchosporium in het Beegder-
ven (met Ronde zonnedauw, zie figuur 2) zijn
door eutrofiëring praktisch geheel verdwen-
en. Het Draadzeggeverband, aanwezig in de
vorm van de Associatie van Draadzegge en
Veenpluis (Eriophoro-caricetum lasiocarpae)
is eveneens nog slechts fragmentarisch aan-
wezig. Deze soortenarme associatie is reeds
op afstand herkenbaar aan de hoge, dunne,
iets gebogen zeggehalmen.
Het aandeel aan romp- en derivaatgemeen-
schappen in en langs de vennen is hoog. De
volgende romp- en derivaatgemeenschappen
uit de klasse Scheuchzerietea zijn in het gebied
herkenbaar.
Allereerst de Rompgemeenschap van Veen-

pluis en Veenmos (RG Eriophorum angustifo-
lium- Sphagnum-[Scheuchzerietea]). De ge-
meenschap kenmerkt zich door Veenpluis en
de veenmossen *Sphagnum cuspidatum* en
Sphagnum recurvum en is gevonden in de Gro-
te Beegderpeel. Bij het merendeel van de
vennen overheerst thans de derivaatge-
meenschap van Pitrus en Veenmos (DG Jun-
cus effusus- Sphagnum-[Scheuchzerietea]).
Deze soortenarme gemeenschap is herken-
baar aan de dicht opeenstaande pollens van
Pitrus en submerse veenmossen. Tenslotte
vermelden we nog de derivaatgemeenschap
van Witte waterlelie (DG Nymphaea alba-
[Scheuchzerietea]). In veel vennen in de Beeg-
derheide zijn waterlelies aanwezig, in combi-

natie met Knolrus, Snavelzegge (*Carex rostrata*), Afgekorte zegge (*Carex curta*) en veenmossen.

KLASSE DER HOOGVEEN- BULTEN EN NATTE HEIDEN: OXYCOCCO-SPHAGNETEA (tabel I)

Vegetaties waarin dwergstruiken overheersen met verschillende veenmossen. Ook grasachtige planten, zoals diverse zeggen, bepalen vaak het aspect.

In het gebied de Beegderheide komt het Dopheideverbond (*Ericion tetralicis*) voor in de vorm van twee associaties. Op slechts één lokatie is nog de Associatie van Moeraswolfsklauw en Snavelbies (*Lycopodio- Rhynchosporium*) aanwezig. Kenmerkende soorten zijn Moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*) (figuur 4), Bruine snavelbies (*Rhynchospora fusca*) Kleine zonnedaauw en Rood heideviltwier (*Zygogonium ericetorum*). De tweede associatie is die van Gewone dopheide (*Ericetum tetralicis*). Slechts lokaal langs de Grote Beegderpeel en bij de Laagte is deze associatie nog aanwezig. Op enkele plekken groeien hier nog Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) en Bruine snavelbies op enkele afgeplagde plekjes. Bij de meeste vennen is het oorspronkelijke *Ericetum* overgegaan in een gedegenerende dopheidevegetatie, waarin Pijpestrootje (*Molinia caerulea*) domineert en Gewone dopheide meestal ontbreekt. Dit type rekenen wij tot de Rompgemeenschap van Pijpestrootje (RG *Molinia caerulea*-[*Oxycocco-Sphagnetea*]).

DE DROGE HEIDE EN HET STUIFZAND (tabel II)

Alle droge heidetypen in de Beegderheide behoren tot het Struikheide-Kruipbrem-verbond (*Calluno-Genistion pilosae*). Tot de kenmerkende soorten behoren Struikheide (*Calluna vulgaris*), Kruipbrem (*Genista pilosa*) en Stekelbrem (*Genista anglica*).

Op een aantal lokaties in het gebied is de *Genista*-rijke variant van de Struikheide-Kruipbrem-associatie (*Genista pilosae-Callunetum*) aanwezig. Eutrofiëring via atmosferische depositie, maar ook het ontbreken van een op de heide afgestemd beheer, hebben

FIGUUR 4. Moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*), nog slechts één groeiplaats bekend (foto: J. Hermans).

in de Beegderheide geleid tot een sterke vergrassing van de heide en/of het dichtgroeien met boomopslag.

Op de schaarse stuifzandlokaties vindt men het Buntgras-verbond (*Spergulo-Corynephorion*). De Buntgras-associatie (*Spergulo-Corynephorum*) is goed ontwikkeld; kenmerkende soorten zijn Buntgras (*Corynephorus canescens*), Heidespurrie (*Spergula morisonii*), Zandzegge (*Carex arenaria*) en een aantal korstmossen. Op de Beegderheide komen overgangen voor naar het Zilverhaververbond (*Thero-Airion*), waarin soorten zoals Klein tasjeskruid (*Teesdalia nudicaulis*), Vogel-pootje (*Ornithopus perpusillus*) en Paashaver (*Aira praecox*) optreden. Door overmatige betreding en voedselverrijking via atmosferische depositie worden deze pioniervegetaties bedreigd. Op verschillende plaatsen in de Beegderheide gaat de Buntgras-associatie over in een meer heideachtige begroeiing (figuur 5). Op één locatie treedt naast Struikheide ook Heidewarkruid (*Cuscuta epithymum*) op.

BEHEER VAN HEIDE EN VENNEN

De heidegebieden en stuifzanden van de Beegderheide bezitten nog steeds specifieke floristische en faunistische waarden (zie elders in dit nummer). Stuifzanden zijn zeer belangrijk voor warmteminnende planten en dieren. In Nederland zijn stuifzanden erg zeldzaam. Een minimaal te behouden oppervlak-

FIGUUR 5. Op sommige plaatsen grenzen struikheidevegetaties en Buntgraspioniergemeenschappen aan elkaar (foto: J. Hermans).

te van dit biotoop in de Beegderheide omvat ongeveer tien hectare. Door herinrichting, ontsluiting en beheer is dit voor de Beegderheide een reële optie. Vooral de wind (west-oostrichting) is van belang voor het (lichtjes) in verstuuving houden van het zand. De noordelijke begrenzingen van het stuifzand dienen vooral te bestaan uit hoog opgaand bos. De zuidelijke begrenzingen zouden bij voorkeur moeten bestaan uit heide of andere lagere vegetatiestructuren. Droge heidetypen kunnen in kleinschalige terreinen soms jaren hun open karakter behouden. Maar op een be-

TABEL II. Vegetatie-opnamen van droge heide en stuifzand in de Beegderheide: 1-2: *Spergulo-Corynephorum*; 3-4-5 *Genisto-Callunetum*.

Opnamen	1	2	3	4	5
Oppervlak (m)	8	50	100	25	50
Bedekking struiklaag (%)	-	-	-	5	-
Hoogte struiklaag (m)	-	-	-	1	-
Bedekking kruidlaag (%)	30	70	80	90	90
Hoogte kruidlaag (cm)	5/20	5/30	5/40	5/40	5/50
Bedekking moslaag (%)	70	60	30	40	30
Aantal soorten	11	10	13	16	13
<i>Corynephorus canescens</i>	2b	3	.	.	.
<i>Spergula morisonii</i>	2a	1	.	.	.
<i>Carex arenaria</i>	.	1	.	.	.
<i>Agrostis vinealis</i>	.	2a	.	.	.
<i>Rumex acetosella</i>	+	2a	+	+	+
<i>Festuca ovina</i>	+	1	2b	3	+
<i>Calluna vulgaris</i>	1	+	3	3	5
<i>Genista pilosa</i>	.	.	.	+	.
<i>Genista anglica</i>	.	.	.	+	.
<i>Agrostis tenuis</i>	.	.	2a	2a	.
<i>Deschampsia flexuosa</i>	.	.	1	2a	2a
<i>Sieglingia decumbens</i>	.	.	2a	.	.
<i>Luzula campestris</i>	.	.	+	2a	.
<i>Hieracium pilosella</i>	.	.	+	+	.
<i>Campanula rotundifolia</i>	.	.	+	+	.
<i>Teesdalia nudicaulis</i>	.	.	+	.	.
<i>Hieracium umbellatum</i>	.	.	+	.	.
<i>Holcus lanatus</i>	.	.	.	1	.
<i>Veronica officinalis</i>	.	.	.	1	.
<i>Ornithopus perpusillus</i>	.	.	.	+	.
<i>Nardus stricta</i>	.	.	.	.	+
<i>Molinia caerulea</i>	.	.	.	.	+
<i>Carex pilulifera</i>	.	.	.	.	+
<i>Betula pendula</i>	.	.	.	+	.
<i>Quercus robur</i>	.	.	.	+	.
<i>Prunus serotina</i>	.	.	.	+	.
<i>Polytrichum pilulifera</i>	3	4	2a	.	+
<i>Pleurozium schreberi</i>	.	.	2b	3	1
<i>Hypnum cupressiforme</i>	.	.	1	.	2b
<i>Cladonia foliacea</i>	2a	.	.	.	.
<i>Cladonia floerkeana</i>	+	.	.	.	+
<i>Cladonia coccifera</i>	1	.	.	.	+

paald moment slaat de verbossing toe en verdwijnt de heide. Vergraste en beboste heide-terreintjes vervullen maar een marginale functie voor specifieke dier- en plantensoorten. De heideterreinen in de Beegderheide verkeren thans in dit stadium. Er zal op korte termijn moeten worden ingegrepen voor herstel. Via een herstelbeheer lijkt het ons mogelijk om in de Beegderheide te komen tot een oppervlakte van ongeveer veertig hectare heide. Lokaal dienen solitaire bomen en struikgroepen gespaard te worden. Oude, hoge Struikheide moet gecombineerd worden met terreingedeelten waar een open structuur aanwezig is, zodat daar jonge, meer vitale Struikheide tot ontwikkeling kan komen. Voor reptielen, insecten en op de grond broedende vogels is het van belang dat er een

mozaïekvormige structuur voorhanden is op de grens van de heide en het aangrenzende bos. Op de Beegderheide verdient een integrale periodieke begrazing met schapen als beheersvorm de voorkeur. Het is van belang dat lokaal bosranden mee worden genomen in het begrazingsbeheer. Er gaat een voorkeur uit naar meer permanente rasteren voor de begrazing.

De natte heidetypen in de Beegderheide zijn grotendeels vergrast. Bovendien is er een dikke strooisellaag aanwezig. Natte heiden zijn echter goed restaureerbaar: door afplagen en begrazing kan de biologische variatie hersteld en behouden worden. Voor de Beegderheide lijkt een gefaseerd machinaal plagen van zo'n 5,50 hectare natte heide,

gezien de huidige gedegenerende toestand, noodzakelijk.

Het herstelbeheer van de natte heiden kan, indien mogelijk, ingepast worden in de herstelplannen die momenteel door het Zuivelingschap Limburg tezamen met de gemeente Heel voor de vennen worden opgesteld. Voor een meer duurzame instandhouding van flora, vegetatie en fauna is een uitbreiding van het heideareaal en het stuifzandgebied in de Beegderheide nodig. Het grote natuurwetenschappelijke belang (provinciaal en nationaal) van de Beegderheide rechtvaardigt een dergelijke keuze.

SUMMARY

THE BEEGDERHEIDE: A LANDSCAPE OF HEATHLANDS AND POOLS

The article discusses the vegetation types of dry and wet heathlands and drift sands. Vegetation types of dry heathlands and drift sands found in the area include *Genista pilosae-Callunetum* and *Spergulo-Corynephorion*. As a result of eutrophication, falling water tables, acidification and fragmentation, the vegetation types of pools and wet heathlands are now greatly impoverished, and only present in the form of frame and derivate communities. The paper concludes with specific recommendations for short-term restorative management at the Beegderheide. The authors consider integral periodical grazing by sheep to be the ideal management measure for this area. Restoration of the wet heathlands should be achieved by means of phased topsoil removal, alternating with periodical grazing.

LITERATUUR

- SCHAMINÉE, J.H.J., A.H.F. STORTELDER & V. WESTHOFF, 1995. De vegetatie van Nederland 1; grondbelangen, methoden, toepassingen. Opulus Press, Uppsala/Leiden.
- SCHAMINÉE, J.H.J., E.J. WEEDA & V. WESTHOFF, 1995. De vegetatie van Nederland 2; wateren, moerassen en natte heiden. Opulus Press, Uppsala/Leiden.
- SCHREURS, P., 1995. De cultuurhistorie. In: Hermans, J.T. & P.L.L. Thomas (red.) De Beegderheide, flora- en faunakartering. Beheersvisie. Natuurhistorisch Genootschap Limburg.
- STICHTING VOOR BODEMKARTERING, 1972. Bodemkaart van Nederland. Schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 57 Oost Valkenswaard en 50 West Roermond. Stiboka, Wageningen.
- WESTHOFF, V. & A.J. DEN HELD, 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. B.V.W.J. Thieme en Cie, Zutphen.